

DEN SVENSKA BROTTsutvecklingen

Lisa Wallin

Sammanfattning

Mellan 2005 och 2015 minskade andelen personer som uppgav att de under det senaste året utsatts för något brott, från 26 procent till 24 procent. Den andel som utsatts för ett eller flera *brott mot person* (en sammanslagning av misshandel, sexualbrott, personrån, hot och trakasserier) minskade från 11 procent 2005 till 9 procent 2009, en andel som höll i sig till 2012. Därefter har andelen utsatta dock varierat mellan 11 och 9 procent. Störst minskning mellan åren 2006 och 2015 återfinns i andelen hushåll som utsatts för *egendomsbrott* (en sammanslagning av cykelstöld, bostadsinbrott, bilstöld och stöld ur fordon), som har minskat från 13 till 10 procent.

Sedan 2012 uppger en större andel kvinnor än män att de utsatts för något brott mot person. Sedan 2005 har andelen män som uppger att de utsatts minskat något, medan andelen kvinnor som uppger att de utsatts har ökat något. Det innebär att brottsutvecklingen under 2000-talet ser något olika ut för män respektive kvinnor.

Sett till olika grupper i befolkningen har utsattheten för brott mot person minskat i många av de grupper som annars har en högre generell utsatthet (unga, arbetslösa och ensamstående). En grupp för vilka utsattheten istället ökat under den senaste perioden är personer som är födda i Sverige men vars båda föräldrar är födda utomlands.

Inflödet av brottsanmälningar till rättsväsendet har ökat under 2000-talet, från cirka 1,2 miljoner till cirka 1,5 miljoner anmälningar. Ökningen skedde framförallt till och med 2008 och gäller inte för egendomsbrotten, som nästan halverats under perioden. Av de brott mot person som redovisas har framför allt anmälningar gällande hot eller trakasserier ökat i betydande utsträckning.

Antalet misstänkta personer ökade under 2000-talet, fram till 2009 (även i förhållande till befolkningsökningen). Den procentuella ökningen var större bland kvinnor än bland män. Efter 2010 har antalet misstänka personer dock minskat. Den absoluta majoriteten brott begås av män, enligt såväl NTU som misstänkestatistiken.

Personupplklaringsprocenten, som ibland används som ett grovt mått på rättsväsendets effektivitet, ökade något fram till 2012. Därefter skedde en minskning, och 2015 låg personupplklaringsprocenten på den lägsta nivån under 2000-talet (14 procent). Även lagföringsbesluten och samtliga utdömda påföljder har minskat sedan 2010.

En relativt stor del av dem som lagförts för ett brott återfaller i brottslighet kort tid efter avtjänat straff. Återfallsandelen uppvisar dock en svagt nedåtgående trend över tid. Mellan 2003 och 2009 minskade andelen personer som återföll inom tre år med 2 procentenheter (40 procent 2009).

Inledning

Huruvida brottsligheten i samhället ökar eller minskar är en fråga som ofta förekommer i samhällsdebatten. Bland befolkningen i stort finns en uppfattning om att brottsligheten ökar. Ungefär tre av fyra (72 procent 2016) tror att brottsligheten ökat något eller kraftigt de senaste tre åren, enligt Nationella trygghetsundersökningen (NTU). Uppfattningen att brottsligheten ökar har funnits sedan NTU genomfördes första gången, även om den då var ännu högre (81 procent 2006).

Att sprida kunskap om brottsligheten är en viktig uppgift för Brå. Myndigheten har sedan slutet av 1970-talet löpande gett ut rapporten *Brottsutvecklingen i Sverige*, som med statistik och fakta redogör för utvecklingen av flera centrala brottstyper.

I detta kapitel ges en övergripande beskrivning av utvecklingen av brottsligheten i Sverige under 2000-talet. Kapitlet ger också en inramning och ett sammanhang till övriga kapitel i publikationen.

Kort om källorna

Källor är i första hand NTU (självrapporterad utsatthet för brott), och i andra hand kriminalstatistiken (brott som kommer till rättsväsendets kännedom).

NTU är en årlig brottsofferundersökning, och den viktigaste källa vi har idag vid analyser av brottsutvecklingen, eftersom den även fångar upp brott som inte polisanmäls. NTU ger information om andelen personer som utsatts för misshandel, hot, sexualbrott, personrån, bedrägeri och trakasserier samt andelen hushåll som utsatts för cykelstöld, bostadsinbrott, bilstöld och stöld ur fordon. I NTU finns också viss information om de utsatta och om omständigheterna kring brotten.

Med hjälp av kriminalstatistiken kan man endast redovisa de brott som kommer till rättsväsendets kännedom. Eftersom anmälningsbenägenheten skiljer sig stort mellan olika brottstyper, är kriminalstatistiken en sämre källa än NTU för att beskriva brottsutvecklingen för flertalet typer av brott, men kan ge en relativt bra bild för vissa andra brott. Vad gäller exempelvis sexualbrotten polisanmälades mindre än 10 procent av dessa, enligt NTU, och av samtliga brott mot enskild person uppgavs ungefär en fjärdedel vara anmälda (Brå 2016a). Det innebär att endast en minoritet kommer till rättsväsendets kännedom, vilket gör kriminalstatistiken till en mindre lämplig källa för att beskriva dessa brott. För brott där anmälningsbenägenheten är hög, till exempel bilstöld och bostadsinbrott, där omkring nio av tio händelser uppges anmälas till polisen (Brå 2016a), är kriminalstatistiken däremot en användbar källa för att undersöka brottsutvecklingen.

I kapitlet Introduktion till Brottsutvecklingen i Sverige finns en närmare redogörelse för de olika källorna, samt deras begränsningar.

Indelningar i kapitlet

I det här kapitlet redovisas, förutom brottsligheten generellt, en uppdelning av utvecklingen för *brott mot person* (en sammanslagning av hot, trakasserier, misshandel, sexualbrott och personrån), liksom för *brott mot egendom* (en sammanslagning av bostadsinbrott, fordonsrelaterade brott samt cykelstöld). Uppdelningen utgår från de brott och den population som ingår i NTU. Det gäller även när kriminalstatistiken redovisas, för att möjliggöra jämförelser mellan dessa två källor.¹ Observera att redovisade *brott mot person* i detta kapitel därmed har en annan definition än både det som benämns *brott mot person* i brottsbalken² och det som brukar benämnas *brott mot enskild person* i NTU³.

Den beskrivning av brottsutvecklingen som ges i detta kapitel är inte fullödlig. En stor del av kapitlet bygger på NTU, som endast redovisar vissa brott, och därför ingår till exempel inte narkotikabrott och brott i trafiken i denna redovisning. Inte heller bedrägebrottens utveckling redovisas här. Dessa brottstyper återfinns i egna kapitel, längre fram i publikationen.

¹ Det innebär t.ex. att brottsanmälningar gällande brott mot barn inte ingår i redovisningen av kriminalstatistiken, eftersom utsattheten hos denna grupp inte går att redovisa utifrån NTU. En närmare beskrivning av de brott som redovisas från kriminalstatistiken finns i anslutning till respektive figur.

² *Brott mot person* enligt brottsbalken inkluderar även andra brott, t.ex. mord.

³ *Brott mot enskild person*, som redovisas i NTU-rapporterna från Brå, ingår även bedrägerier.

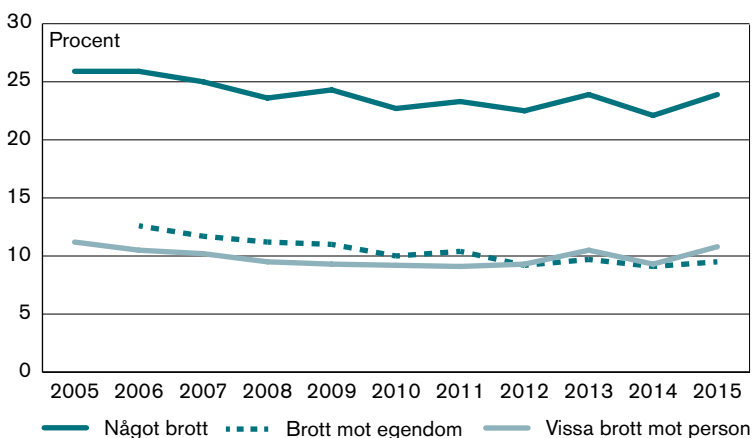
Omfattning och utveckling

Lägre andel uppger att de utsatts för brott

Andelen personer som uppger att de under året utsatts för något brott har minskat under den senaste tioårsperioden, från 26 procent 2005 till 24 procent 2015 (figur 1).⁴ Främst har andelen hushåll som utsatts för egendomsbrott minskat, från 13 procent 2006 till 10 procent 2015.

Andelen som utsatts för ett eller flera brott mot person var 11 procent 2005. Därefter minskade andelen succesivt, för att sedan stabiliseras på en nivå runt 9 procent. De tre senaste åren är utvecklingen inte lika tydlig. År 2013 skedde en uppgång till 11 procent, som antogs vara tillfällig, eftersom året därpå visade en nedgång till 9 procent. År 2015 är andelen dock återigen 11 procent. De årsmässiga variationerna under senare år är därmed stora.

Figur 1. Utsatthet för brott i befolkningen. Källa: NTU.

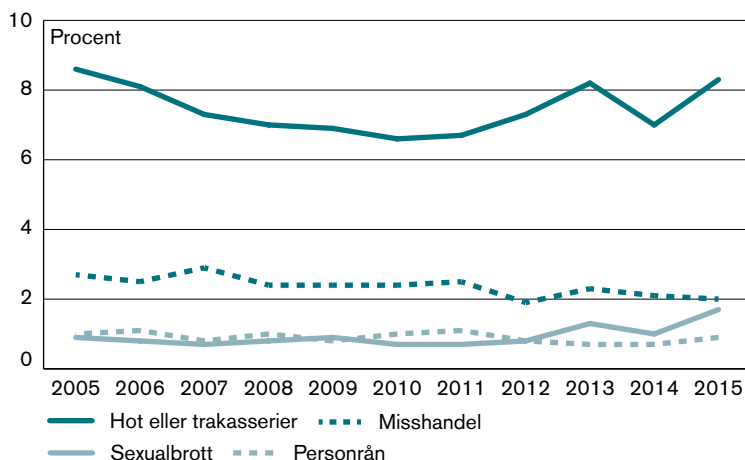
Hot och trakasserier absolut vanligast

Hot och trakasserier är de absolut vanligaste händelserna att utsättas för, enligt NTU. Personrån är jämförelsevis ovanligt (figur 2). Medan andelen som utsatts för misshandel haft en relativt stabil nedåtgående trend under perioden, har andelen utsatta för hot eller trakasserier samt sexualbrott minskat eller legat stabilt fram till och med 2012. De senaste tre åren har det dock varit en ostadigare utveckling, där andelen utsatta pendlat mellan en lägre och en högre nivå. En gemensam nämnare för hot och trakasserier samt sexualbrott är att en större andel kvinnor är utsatta för dessa

⁴ I denna siffra inkluderas även brott mot hushållet. Det innebär att det också ingår om någon annan i familjen fått t.ex. sin bil eller cykel stulen.

brott, jämfört med män. En annan gemensam nämnare är att en del av de brott som faller inom dessa brottskategorier begås via internet. Att internet blivit en allt större arena för flera brott visar en studie över utvecklingen av it-inslag i brottsutredningar (Brå 2016b).

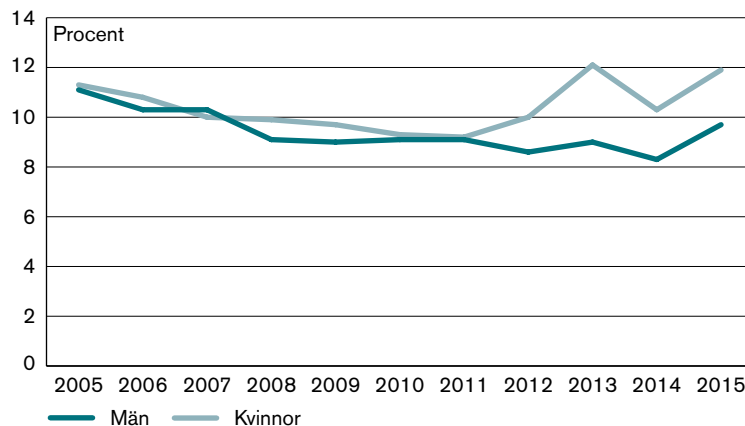
Figur 2. Utsatthet för brott mot person uppdelat på olika brottstyper. Källa: NTU.

Skillnaden i utsatthet mellan kvinnor och män har ökat

Skillnaden mellan kvinnor och män har ökat vad gäller utsatthet för brott mot person, jämfört med för tio år sedan (se figur 3). År 2005 uppgav 11 procent av både männen och kvinnorna att de utsatts för hot, trakasserier, misshandel, personrån eller sexualbrott. Sedan 2012 uppger dock en större andel kvinnor än män att de ut-

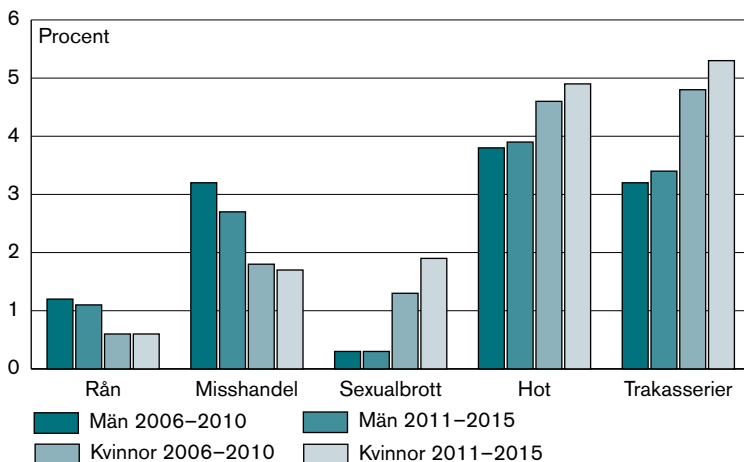
Figur 3. Utsatthet för brott mot person, kvinnor och män. Källa: NTU.

satts för ett eller flera av dessa brott. Det innebär att brottsutvecklingen avseende personbrotten ser olika ut för män och för kvinnor. Sedan 2005 har andelen män som uppger att de utsatts minskat något, medan andelen kvinnor som uppger att de utsatts har ökat något. Denna skillnad i utsatthet har kvarstått oavsett om den totala andelen utsatta för brott under året har minskat eller ökat.

Den ökade skillnaden i utsatthet mellan kvinnor och män beskrivs närmre i figur 4. Där presenteras ett genomsnitt per år av andelen kvinnor och män som utsatts för något brott mot person, åren 2006–2010 och åren 2011–2015. Vid en jämförelse av dessa två perioder framkommer att de brottstyper som kvinnor utsätts för i högre utsträckning än män (hot, trakasserier och sexualbrott) inte bara ökat, utan också att de ökat i större utsträckning för kvinnor än för män. Samtidigt har de brottstyper som män utsätts för i högre utsträckning än kvinnor (personrån och misshandel) istället minskat mellan dessa perioder, och för misshandel har minskningen för män varit större än den för kvinnor.

Figur 4. Utsatthet för brott mot person, uppdelat på kön. En jämförelse mellan två perioder. Källa: NTU.

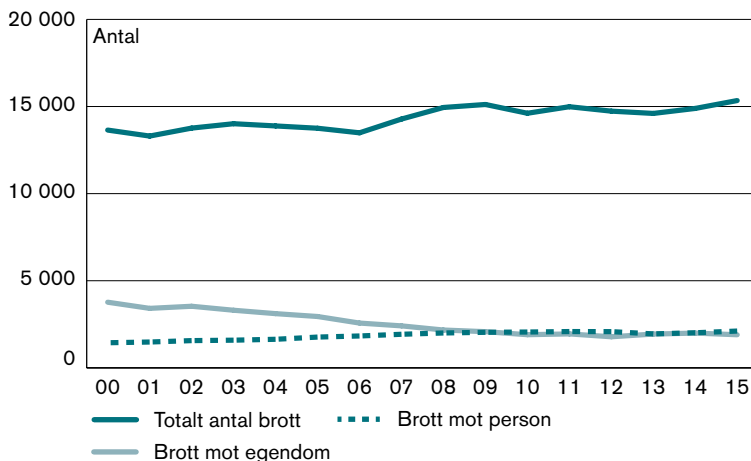

Fler anmälningar gällande brott mot person

Kriminalstatistiken över anmälda brott redovisar endast de brott som kommer till rättsväsendets kännedom. Perioden 2000–2007 anmäldes årligen omkring 14 000 brott per 100 000 invånare. Därefter skedde en nivåhöjning till omkring 15 000 under perioden 2008–2015 (figur 5). Även om NTU tyder på en minskad brottslighet generellt, innebär detta alltså att inflödet av brottsanmälningar till rättsväsendet har ökat (i absoluta tal handlar det om

en ökning från cirka 1,2 miljoner till cirka 1,5 miljoner anmälningar).

Figur 5. Anmälda brott per 100 000 invånare åren 2000–2015. Källa: Brås statistikdatabas över anmälda brott.⁵

Vad gäller egendomsbrott följer polisanmälningarna samma minskande trend som de självrapporterade uppgifterna om utsatthet för egendomsbrott i NTU. Antalet anmälningar per 100 000 invånare har nästan halverats, från cirka 3 800 till cirka 1 900 brott. Minskningen kan till stor del förklaras av en stor nedgång i antalet fordonsrelaterade brott, där den tekniska utvecklingen haft stor betydelse (se vidare kapitlet Stöldbrott).

De anmälda brotten mot person har istället ökat något. Där andelen utsatta enligt NTU varit relativt oförändrad i ett längre perspektiv (undantaget de senaste årens upp- och nedgångar), har antalet polisanmälningar per 100 000 invånare ökat, från cirka 1 440 brott 2000 till cirka 2 110 brott 2015. Att NTU-uppgifterna och anmälningsstatistiken är samstämmiga för egendomsbrotten men skiljer sig för brotten mot person har, som nämnts, att göra

⁵ I brott mot person ingår i denna redovisning följande brott ur kriminalstatistiken: misshandel mot person 15 år eller äldre, våldtäkt inkl. grov mot person 15 år eller äldre, sexuellt ofredande 15 år eller äldre, sexuellt tvång 15 år eller äldre, blottning, grov fridskränkning mot person 18 år eller äldre, grov kvinnofridskränkning, olaga förföljelse mot person 18 år eller äldre, olaga hot mot person 18 år eller äldre, ofredande mot person 18 år eller äldre, ärekränkning mot person 18 år eller äldre, hemfridsbrott, kränkande fotografering, överträdelse av kontaktförbud samt rån inkl. grovt mot person (inkl. funktionshindrad). I brott mot egendom ingår i denna redovisning följande brott ur kriminalstatistiken: tillgrepp av fordon (bil samt cykel), stöld ur och från fordon samt inbrottsstöld i bostad (lägenhet och villa).

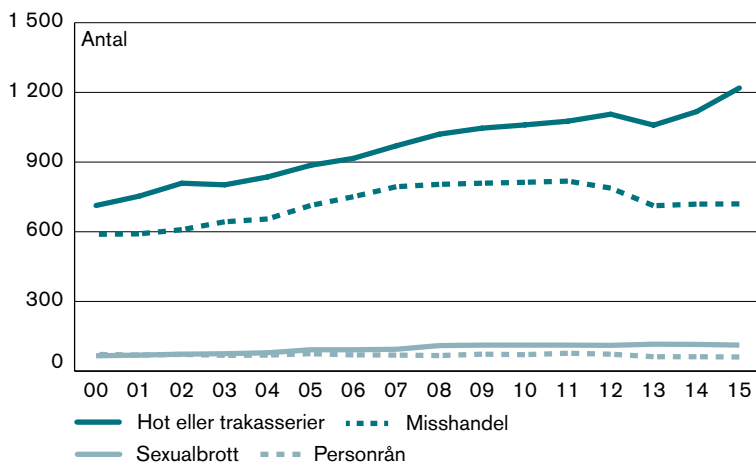
med att de flesta egendomsbrott anmäls till polisen medan färre av brotten mot person polisanmäls.

Sedan 2008 har antalet anmälda brott stabiliserats, gällande såväl egendomsbrotten som brotten mot person, och ligger numera på ungefär samma nivå: omkring 2 000 brott per 100 000 invånare.

Anmälningar om hot och trakasserier har ökat kraftigt

Främst har anmälningarna gällande hot och trakasserier ökat kraftigt under 2000-talet (figur 6), vilket förklarar en stor del av den ökning som skett av anmälda brott mot person per 100 000 invånare. Även anmälningarna gällande misshandel och sexualbrott ökade fram till 2008, men har sedan dess stabiliserats, och för misshandel även minskat något. Brottanmälningarna om personrån har legat relativt stabilt under 2000-talet, och har under de senare tre åren även minskat något. En närmare beskrivning av utvecklingen för respektive brottstyp finns i egna kapitel senare i publikationen.

Figur 6. Anmälda brott mot person per 100 000 invånare åren 2000–2015.⁶
Källa: Brås statistikdatabas över anmälda brott.

⁶ Följande brott ur kriminalstatistiken ingår i redovisningen: I misshandel ingår misshandel mot person 15 år eller äldre (inkl. grov). I sexualbrott ingår våldtäkt inkl. grov mot person 15 år eller äldre, sexuellt ofredande 15 år eller äldre, sexuellt tvång 15 år eller äldre samt blottning. I hot och trakasserier ingår grov fridskränkning mot person 18 år eller äldre, grov kvinnofridskränkning, olaga förföljelse mot person 18 år eller äldre, olaga hot mot person 18 år eller äldre, ofredande mot person 18 år eller äldre, ärekränkning mot person 18 år eller äldre, hemfridsbrott, kränkande fotografering samt överträdelse av kontaktförbud. I personrån ingår rån inkl. grovt mot person (inkl. funktionshindrad).

Brottsutsatta och gärningspersoner

NTU ger en övergripande bild av *vilka som utsätts för brott*, vad gäller en del bakgrundsfaktorer som till exempel kön, ålder, familje- och boendesituation. Somliga grupper som kan antas särskilt utsatta, till exempel missbrukare och hemlösa, fångas dock sannolikt inte upp genom NTU.

Det finns mycket lite information om *dem som begår brotten*. Självdeklarationsstudier används sällan, eftersom personer antas mindre benägna att berätta om egen brottslighet än om utsatthet för brott.⁷ I NTU finns en del följdfrågor om gärningspersonens kön, ålder och relation till den som utsatts.⁸ Man bör dock komma ihåg att dessa uppgifter bygger på vad den utsatte *tror* om gärningspersonen – det är ofta lättare att uttala sig om gärningspersonens kön än att uppskatta personens ålder.⁹ Statistiken över misstänkta personer kan användas för att beskriva den minoritet av gärningspersoner som kommer till rättsväsendets kännedom.¹⁰ En Brå-studie om gärningspersonernas kön och ålder vid misshandel, hot, rån och sexualbrott enligt NTU respektive misstankestatistiken visar dock att dessa två källor ger en någorlunda samstämmig bild av gärningspersonernas kön och ålder (Brå 2014a).

Mer utsatta, mindre utsatta

I tabell 1 framgår ett årligt genomsnitt av den andel i befolkningen som utsatts för ett eller flera av de undersökta brotten mot person, åren 2005–2010 och åren 2011–2015, uppdelat på olika grupper i befolkningen.

Som redan konstaterats tidigare i kapitlet har utsattheten bland män minskat något mellan dessa perioder, medan utsattheten bland kvinnor ökat något. Av tabellen framgår också att en del grupper i befolkningen utsätts för brott i större utsträckning än andra. Exempelvis är yngre mer utsatta än äldre, ensamstående är mer utsatta än sammanboende och arbetslösa är mer utsatta än förvärvsarbetande. Sammantaget finns en tendens till en högre utsatthet för brott bland de mer resurssvaga grupperna i befolkning-

⁷ Det finns en studie över niondeklassares självrapporterade delaktighet i brott, Skolundersökningen om brott (SUB). Studien är dock begränsad till denna grupp och till vissa brottstyper (för en utförligare beskrivning, se kapitlet Introduktion till Brottsutvecklingen i Sverige, fördjupningskapitlet Ungdomsbrottsligheten i Sverige samt Brå 2016c).

⁸ I de fall det var flera gärningspersoner efterfrågas kön, ålder och relation till den mest aktiva gärningspersonen.

⁹ Mer om vad NTU innehåller finns i kapitlet Introduktion till Brottsutvecklingen i Sverige. För ytterligare information om NTU, se Brå 2016a samt Brå 2016d.

¹⁰ Statistiken omfattar inte samtliga personer som misstänkts för brott, utan endast de personer där misstanken kvarstår efter avslutad utredning.

en. En del av den högre utsattheten i dessa grupper kan förklaras av tillfällesstrukturen, det vill säga i vilken utsträckning personen befinner sig i situationer eller miljöer där det finns en ökad risk att bli utsatt för brott. Yngre personer rör sig till exempel mer utomhus, vid sena tider och i miljöer där det förekommer alkohol jämfört med äldre personer. Det samma kan antas gälla ensamstående jämfört med sammanboende.

Tabell 1. Andelen utsatta för brott mot person i olika grupper, uppdelat på genomsnittet två tidsperioder samt förändringen mellan dessa perioder. Källa: NTU.

	Genomsnitt 2006–2010	Genomsnitt 2011–2015	Förändring, procent- enheter
Kön			
Män	9,6	9,0	-0,6
Kvinnor	9,9	10,7	0,8
Ålder			
16–24 år	19,2	16,8	-2,4
25–44 år	10,7	11,4	0,7
45–64 år	7,2	8,1	0,9
65–79 år	3,9	4,5	0,6
Utbildning			
Förgymnasial	11,6	10,9	-0,7
Gymnasial	9,2	9,9	0,7
Eftergymnasial	8,7	8,9	0,2
Familjetyp			
Sammanboende utan barn	6,3	6,9	0,6
Sammanboende med barn	7,0	7,5	0,5
Ensamstående utan barn	14,8	13,9	-0,9
Ensamstående med barn	15,8	15,8	0,0
Svensk/utländsk bakgrund			
Född i Sverige, med minst en förälder född i Sverige	9,4	9,4	0,0
Född i Sverige, med båda föräldrarna födda utomlands	9,4	13,3	3,9
Utrikesfödd	11,6	11,0	-0,6
Sysselsättning			
Förvävsarbetande	9,0	9,5	0,5
Arbetslös	17,7	13,8	-3,9
Övrigt (inkluderar bl.a. studerande och pensionärer)	10,3	9,8	-0,5

Av tabellen framgår dock också att utsattheten minskat mellan de två undersökta perioderna i många av de grupper som har en högre generell utsatthet. Den största minskningen har skett bland unga personer i åldern 16–24 år samt bland personer utan arbete.

En grupp för vilken utsattheten istället ökat stort mellan dessa perioder är personer födda i Sverige, men med båda föräldrarna födda utomlands.

Utsattheten olika mellan grupper med högre utsatthet

En analys av vilka brott mot person som respektive grupp uppger en högre utsatthet för 2015 visar att det finns skillnader mellan grupperna.¹¹

För *misshandel* uppger personer mellan 16 och 44 år, ensamstående (framför allt med barn, men också utan) samt arbetslösa en högre utsatthet än övriga grupper. För *personrån* är skillnaden inte lika tydlig, men även där är yngre personer mer utsatta än de som är 45 år eller äldre. Även utrikes födda uppger att de utsatts för rån i högre utsträckning än personer födda i Sverige.

Vid *sexualbrott* är den största skillnaden mellan olika grupper relaterad till ålder, där unga i åldern 16–24 år utsätts i högre utsträckning än andra. Även ensamstående samt personer födda i Sverige men med utrikesfödda föräldrar uppger i något högre utsträckning att de utsatts för sexualbrott.

Arbetslösa personer, personer födda i Sverige med utrikesfödda föräldrar samt ensamstående personer (i synnerlighet med barn) uppger att de utsatts för *hot och trakasserier* i högre utsträckning än övriga. Även personer yngre än 45 år uppger en högre utsatthet.

En majoritet av brotten begås av män

Såväl av NTU som av misstankestatistiken framgår att den absoluta majoriteten av brotten begås av män. I en Brå-studie baserad på NTU-data framkom att över 80 procent av förövarna vid misshandel, hot, rån och sexualbrott var män (Brå 2014a). Andelen kvinnor varierade mellan 12 och 17 procent under den undersökta tioårsperioden.

Även i misstankestatistiken är män överrepresenterade. År 2015 misstänktes 84 500 män och 20 800 kvinnor för brott; männen utgjorde således 80 procent av samtliga misstänkta personer. Andelen kvinnor har under 2000-talet varierat mellan 18 och 21 procent.

Vanligast med en ensam förövare

Vid misshandel, hot och sexualbrott är det vanligast att brottet begåtts av en ensam gärningsperson. Vid misshandel är det i omkring en tredjedel av händelserna två eller fler gärningspersoner. Vid hot

¹¹ Skillnaden i utsatthet för olika brott mot person mellan män och kvinnor har redan beskrivits tidigare i kapitlet, kön ingår därför inte i denna analys.

är det flera gärningspersoner i ungefär en fjärdedel av händelserna. Att gärningspersonerna är flera är ovanligt vid sexualbrott; i omkring en tiondel av brottsbrottshändelserna. Sett till perioden 2005–2014 har andelen brottsbrottshändelser med två eller fler gärningspersoner legat relativt konstant för dessa brottsstyper. (Brå 2016e)

Vid personrån är det däremot flera gärningspersoner i en majoritet av händelserna (cirka två tredjedelar av alla personrån). Denna andel har minskat något under perioden 2005–2014. (Brå 2016e)

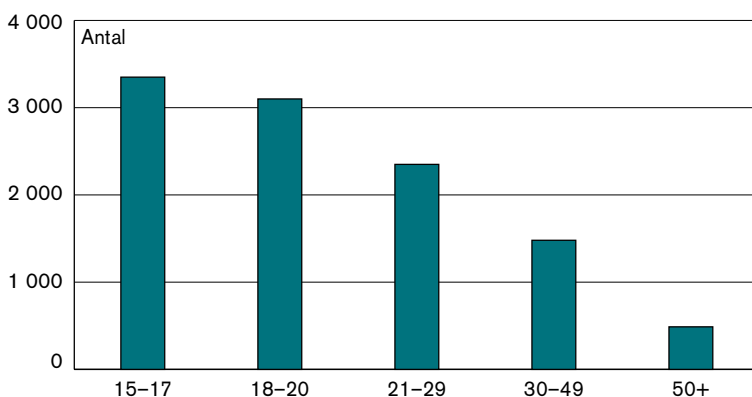
Unga gärningspersoner överrepresenterade

Antalet misstänkta personer ökade under början av 2000-talet. Den uppåtgående trenden pågick fram till 2010, då den högsta nivån för antalet misstänkta personer under perioden noterades (126 500 personer). Antalet har därefter minskat fram till och med 2014, innan nedgången tycks ha avstannat 2015 (105 600 personer).

Både antalet misstänkta män och antalet misstänkta kvinnor har ökat, även när hänsyn tas till den befolkningsökning som skett. Den procentuella ökningen under 2000-talet var större bland kvinnor; antalet misstänkta kvinnor ökade med 57 procent 2009 (som var en toppnivå) jämfört med 2000. När antalet misstänkta män nådde sin toppnivå, 2010, var den procentuella ökningen 33 procent jämfört med 2000.

Även om unga i åldern 15–20 år utgör en minoritet av samtliga misstänkta, är de överrepresenterade i förhållande till sin andel i den straffmyndiga befolkningen. År 2015 registrerades cirka 20 800 ungdomar i åldern 15–20 år som skäligen misstänkta.¹²

Figur 7. Misstänkta i olika åldersgrupper i förhållande till deras antal i befolkningen, 2015. Källa: Brås officiella kriminalstatistik.

¹² Sannolikt är denna siffra ännu högre än vad som framgår av misstankestatistiken, på grund av en förändring i lagen om unga lagöverträdare (LUL).

Det utgör en femtedel av samtliga misstänkta personer, samtidigt som de endast utgör 8 procent av den straffmyndiga befolkningen. I figur 7 framgår att yngre personer är kraftigt överrepresenterade bland de misstänkta. Därefter sjunker antalet misstänkta personer per 100 000 i åldersgruppen i takt med stigande ålder. Det innebär att sannolikheten att bli misstänkt för brott är större i de yngre åldersgrupperna än i de äldre åldersgrupperna.

Även enligt NTU har en förhållandevis stor andel av brotten mot person, särskilt misshandel och personrån, begåtts av någon yngre än 24 år (Brå 2014a). Eftersom den utsatta och gärningspersonen tenderar att vara i ungefär samma ålder – och eftersom unga är överrepresenterade bland de utsatta – är denna överrepresentation av unga gärningspersoner förväntad (se t.ex. Brå 2014a). Dessutom är insatser mot unga förövare en stående prioritering inom rättsväsendet, vilket till viss del bidrar till överrepresentationen i misstankestatistiken.

Antalet unga misstänka i åldern 15–20 år ökade under 2000-talet fram till 2009; därefter minskade antalet unga, enligt kriminalstatistiken. En del av minskningen av unga misstänkta sedan 2012 kan dock hänföras till en förändring i lagen om unga lagöverträdare (LUL).¹³ Brå har gjort en bedömning att antalet misstänkta personer mellan 15 och 17 år, efter förändringen i LUL, borde vara cirka 20 procent fler än det redovisade antalet (Brå 2016f). Det skulle innebära att en stor del av den minskning som skett av antalet unga misstänka i kriminalstatistiken kan förklaras av denna förändring.

Att det ändå, under 2000-talet, har skett en viss minskning av unga som begår brott får stöd i SUB (Skolundersökningen om brott), där andelen niondeklassare som uppger att de begått brott minskat under flera undersökningsomgångar (Brå 2013).¹⁴

Högaktiva lagöverträdare begår en stor del av brotten
Ungefär hälften av dem som lagförs för brott har inte tidigare lagförts.¹⁵ Tillsammans står dessa för ungefär 10 procent av de

¹³ År 2012 genomfördes en förändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser gällande unga lagöverträdare (LUL) som gav polisen en ökad behörighet att leda förundersökning gällande personer mellan 15 och 17 år. Möjligheten att redovisa statistik avseende misstänkta personer handlagda av polisen är dock begränsad. Detta har påverkat statistiken, och medfört en något lägre nivå i redovisningen av misstänkta i åldersgruppen 15–17 år från och med 2012.

¹⁴ För mer om ungdomsbrottslighetens utveckling, se vidare kapitlet Ungdomsbrottsligheten i Sverige.

¹⁵ Att de tidigare inte lagförts för brott behöver dock inte innebära att de inte tidigare begått brott, utan endast att det inte kommit till rättsväsendets kännedom.

lagförda brotten. De som lagförts fem eller fler gånger under en femårsperiod utgör drygt 15 procent av samtliga lagförda personer. Dessa står sammantaget för drygt 60 procent av de lagförda brotten under perioden (Brå 2014b).

Lagöverträdare med många lagföringar är ofta missbrukare. Av dem som lagförts fem gånger eller fler under en femårsperiod är nära åtta av tio lagförda för ringa narkotikabrott (Brå 2014b). Eftersom ringa narkotikabrott i stort sett endast rör eget bruk antyder detta att lagöverträdare med många lagföringar i stor utsträckning är personer med ett aktivt narkotikamissbruk.

Hanteringen i rättsväsendet

Minskad personuppläring sedan 2012

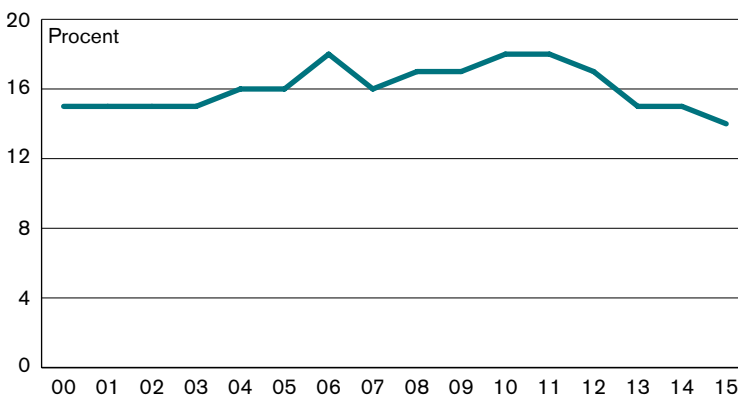
Ett brott anses personupplärat om minst en misstänkt person bundits till brottet genom åtalsbeslut, strafföreläggande eller åtalsunderlåtelse.

Personuppläringensprocenten används ibland som ett grovt mått på polisens (och övriga brottsutredande myndigheters) effektivitet.¹⁶ Under tidigt 2000-tal låg personuppläringensprocenten stabil på 15 procent (figur 8). Därefter skedde en nivåhöjning, där personuppläringensprocenten pendlade mellan 16 och 18 procent åren 2004–2012. År 2013 minskade dock personuppläringensprocenten återigen, för att 2015 befinna sig på den lägsta uppmätta nivån under 2000-talet (14 procent).

En del av denna minskning beror på att polisen sedan 2013 fått rätt att i en del fall och under vissa förutsättningar lägga ned en förundersökning av processekonomiska skäl, även om det finns goda förutsättningar att personupplära brottet (Brå 2014c, Brå 2016g). Sådana beslut om så kallad förundersökningsbegränsning (FU-begränsning) kunde tidigare enbart fattas av åklagare.

¹⁶ Tidigare räknades måttet ut genom att antalet personupplärade brott delades med antalet *anmälda brott* samma år. Sedan 2014 räknas måttet ut genom att antalet personupplärade brott delas med antalet *handlagda brott* samma år. När personuppläringensprocenten för 2014 och 2015 räknats ut utifrån båda dessa alternativa uträkningar blir resultatet detsamma. Måttet utifrån den tidigare beräkningsmodellen har flera brister, se vidare i det inledande kapitlet av Brottsutvecklingen. Att denna modell ändå används här, beror på att den nya beräkningsmodellen ännu inte använts tillräckligt många år för att utvecklingen över tid ska kunna redovisas utifrån den.

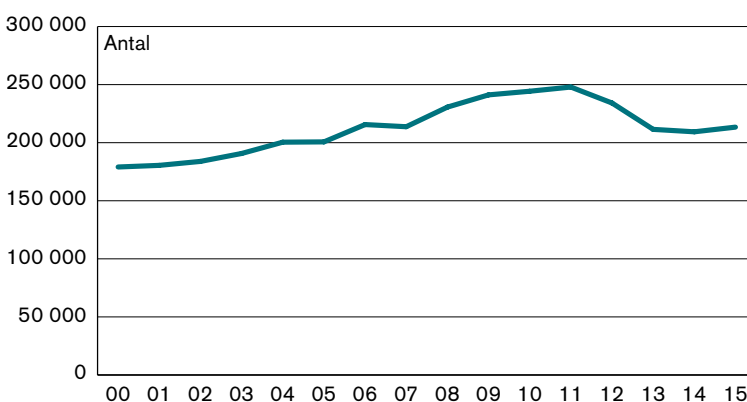
Figur 8. Personupplklaringsprocenten åren 2000–2015. Källa: Brås officiella kriminalstatistik.

Personupplklaringsprocenten, enligt den beräkningsmodell som här används, påverkas även av förändringar i antalet anmälda brott. Om antalet anmälda brott har ökat i större omfattning än antalet personupplklarade brott minskar personupplklaringsprocenten – trots att antalet personupplklarade brott har ökat.

Jämfört med personupplklaringsprocenten visar antalet personupplklarade brott på en tydligare positiv utveckling fram till och med 2011 (figur 9). Antalet personupplklarade brott ökade i stort kontinuerligt åren 2000–2011. Därefter har dock även antalet personupplklarade brott minskat, för att de senaste tre åren plana ut strax över 200 000 brott årligen.

Figur 9. Antalet personupplklarade brott åren 2000–2015. Källa: Brås officiella kriminalstatistik.

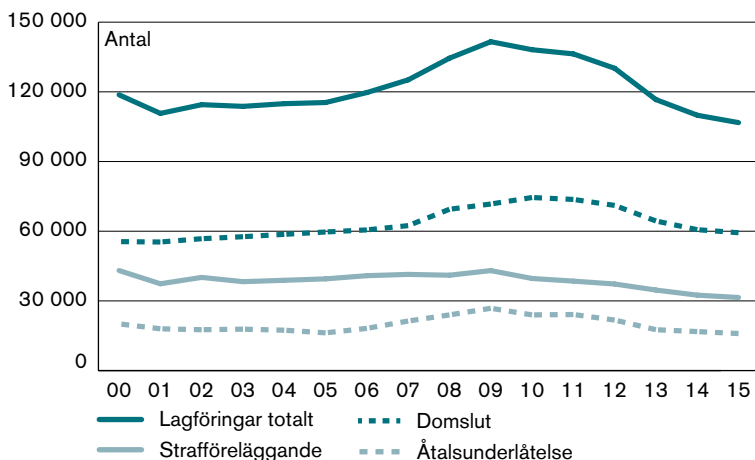

Antalet lagföringsbeslut har minskat sedan 2010

Statistiken över personer lagförda för brott redovisar de lagföringsbeslut som fattats inom rättsväsendet under ett kalenderår.¹⁷ Lagföringsbeslut kan delas in i olika typer: dels så kallade domslut, vilket innebär fällande domar i domstolen, dels så kallade åklagarbeslut, vilket innebär strafförelägganden (böter) eller åtalsunderlåtelse.

Som figur 10 visar har lagföringsbesluten minskat sedan 2010, efter en uppgång åren 2004–2009. Jämfört med 2000 har andelen lagföringsbeslut gällande domslut ökat (från 47 till 55 procent), medan andelen lagföringsbeslut gällande strafförelägganden minskat (från 36 till 30 procent) 2015.

Figur 10. Antalet lagföringsbeslut totalt och efter typ av lagföring, åren 2000–2015. Källa: Brås officiella kriminalstatistik.

Bötespåföljderna har ökat under 2000-talet

Böterna står sammantaget för majoriteten av de straffrättsliga reaktionerna på brott, och har gjort så under hela 2000-talet. En kortanalys från Brå över användningen av bötesstraff visar att böter sammantaget stod för 87 procent av alla reaktioner på brott 2014, vilket är en liten ökning jämfört med 2000 (84 procent) (Brå 2016). Det finns tre olika former av böter, i olika steg av rättsked-

¹⁷ Det är bara en del av alla anmälda brott som leder till åtal och till en fällande dom (eller till någon annan typ av lagföringsbeslut). Eftersom en person kan omfattas av flera lagföringsbeslut, gjordes en analys av Brå för att se hur många unika individer som lagförts under ett år (Brå 2016h). Under 2014 lagfördes 1 procent av den straffmyndiga befolkningen, vilket motsvarade ungefär 82 000 personer.

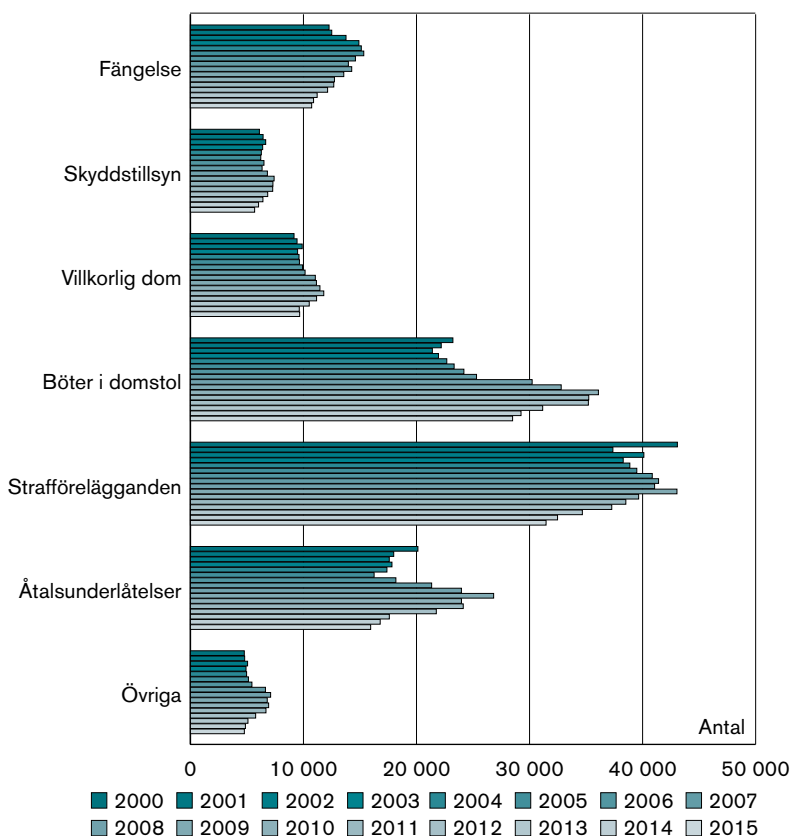
jan. Ordningsböter utfärdas av polis, strafföreläggande av åklagare och bötesdomar av domare. Den i särklass vanligaste bötespåföljden är ordningsböter; 82 procent av samtliga böter 2014 utgjordes av ordningsböter. (Brå 2016i)

Under 2000-talet fram till och med 2010 ökade bötespåföljderna i domstol drastiskt (figur 11). Även antalet åtalsunderlåtelse ökade kraftigt åren 2005–2009. Under senare år har minskningen i antalet lagföringsbeslut gjort avtryck inom samtliga påföljder. Antalet strafförelägganden, som är den vanligaste huvudpåföljden, har minskat kontinuerligt sedan 2009.

Under början av 2000-talet ökade antalet fängelsepåföljder. Åren 2003–2005 fattades cirka 15 000 lagföringsbeslut avseende fängelse. Sedan dess har dock även antalet fängelsepåföljder minskat, för att 2015 befinna sig på den lägsta uppmätta nivån under 2000-talet (10 700 beslut).

Figur 11. Antal lagföringsbeslut efter huvudpåföljd, åren 2000-2015.

Källa: Brås officiella kriminalstatistik.

Antalet personer med ”fotboja” har minskat stort

Frivården övervakar bland annat de personer som döms till skyddstillsyn samt de som blir villkorligt frigivna från anstalt. År 2015 inleddes sådan övervakning av totalt 10 100 personer. Jämfört med 2006 har antalet inledda sådana övervakningar minskat med 22 procent.

Frivården övervakar även de personer som har så kallad ”fotboja” (intensivövervakning med elektronisk kontroll, IÖV) istället för fängelsestraff.¹⁸ År 2015 började 1 830 personer avtjäna ett straff genom intensivövervakning. Antalet personer som påbörjat intensivövervakning har minskat kontinuerligt sedan 2008. I ett längre perspektiv, jämfört med 2006, har antalet minskat med 40 procent.

Färre intagna i anstalt

Under den senast tioårsperioden har antalet nyintagna i anstalt minskat. Jämfört med 2005, då antalet nyintagna i anstalt uppgick till 10 700 personer, var antalet nyintagna 8 580 personer 2015 – en minskning med nästan 20 procent.

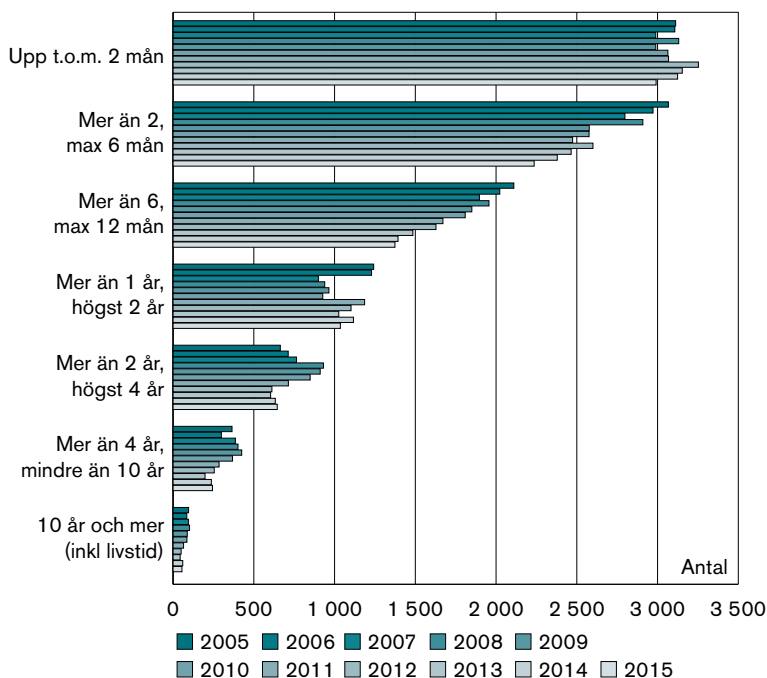
Samtidigt som antalet personer dömda till de allra kortaste fängelsestraffen (två månader eller mindre) har legat relativt stabilt, har antalet personer dömda till fängelse mellan två månader och ett år minskat kraftigt (figur 12). Även antalet personer som dömts till längre fängelsestraff (två år eller mer) har minskar under senare år. Sedan 2005 har medelbeläggningen¹⁹ i anstalt minskat med cirka 17 procent (från 4 690 till 3 870).

Antalet nyintagna har minskat sedan 2005 i samtliga åldersgrupper, förutom den äldsta (60 år och äldre), som istället ökat något (14 procent). Särskilt stor har minskningen varit bland intagna i åldersgruppen 40–49 år, som minskat med nära 40 procent sedan 2005.

¹⁸ Intensivövervakning med elektronisk kontroll (IÖV) är ett sätt att verkställa ett utdömt fängelsestraff om högst sex månader utanför anstalt.

¹⁹ Genomsnittligt antal inskrivna i anstalt exklusive långtidsfrånvarande.

Figur 12. Personer dömda till fängelse som intagits i anstalt, åren 2005–2015, efter strafftidens längd. Källa: Brås officiella kriminalstatistik.

Återfall i lagförd brottslighet minskat något

En relativt stor del av dem som lagförts för ett brott återfaller i brottslighet kort tid efter avtjänat straff. Av samtliga personer med en ingångshändelse²⁰ 2009 återföll en fjärdedel i brott inom ett år, och inom tre år hade totalt 40 procent återfallit. Skillnaden mellan män och kvinnor är stor; bland kvinnorna återföll 28 procent och bland männen 43 procent inom tre år. Återfallsandelen uppvisar en svagt nedåtgående trend över tid. Mellan 2003 och 2009 minskade andelen personer som återföll inom tre år med 2 procentenheter. Preliminära uppgifter om återfall i brott inom ett år under perioden 2003–2012 indikerar att den minskande trenden fortsatt även efter 2009. Eftersom återfallsstatistiken endast redovisar de personer som åter befinner sig i rättsväsendet, kan denna minskning reflektera antingen en faktisk minskning i andelen som återfaller i brott, eller en minskad effektivitet hos rättsväsendet att lagföra individer som begår brott.

²⁰ Ingångshändelser definieras som frigivningar från anstalt, utskrivningar från slutet ungdomsvård, avslutad intensivövervakning med elektronisk kontroll samt lagföringar för andra påföljder genom lagakraftvunnen dom eller beslut från åklagare.

Risken för att återigen lagföras för brott ökar tydligt med antalet tidigare belastningar. Av personer med nio eller fler tidigare belastningar, fem år före ingångshändelsen 2009, återföll 93 procent inom tre år. Bland debutanter låg andelen återfall inom tre år på 22 procent. Detta mönster är stabilt över tid. Risken för en person att återfalla och återigen lagföras för brott är störst precis efter ingångshändelsen, och avtar sedan successivt med tiden.

Brottsförebyggande åtgärder och strategier

Det finns inte någon enskild brottsförebyggande åtgärd eller strategi som motverkar all typ av brottslighet. Generellt kan sägas att de faktorer som sannolikt har störst effekt för en minskning av brottsligheten överlag inte har brottsprevention som huvudsyfte (t.ex. arbetsmarknadsåtgärder och utbildningsinsatser).

I de kapitel som följer beskrivs brottsförebyggande åtgärder och strategier kopplade till den specifika brottskategori som redovisas i kapitlet.

Referenser

Brottsförebyggande rådet, Brå (2013). *Brott bland ungdomar i årskurs nio*. Rapport 2013:3. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2014a). *Gärningspersoners kön och ålder vid misshandel, hot, rån och sexualbrott*. Kortanalys 5/2014. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2014b). *Högaktiva lagöverträdare. Antal och geografisk fördelning*. Kortanalys 6/2014. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2014c). *Varför gav fler poliser inte ökad personupplärning? Slutrapport i uppdraget "Satsningen på fler poliser"*. Rapport 2014:17. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2016a). *Utsatthet för brott 2015. Resultat från Nationella trygghetsundersökningen (NTU) 2016*. Webbpublikation på <http://www.bra.se>. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2016b). *It-inslag i brottsligheten och rättsväsendets förmåga att hantera dem*. Rapport 2016:17. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2016c). *Skolundersökningen om brott 2015*. Rapport 2016:21. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2016d). *Nationella trygghetsundersökningen 2015. Teknisk rapport*. Rapport 2016:3. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2016e). *Flera gärningspersoner vid brott. Brott med en kontra flera gärningspersoner 2005–2014*. Kortanalys 5/2016. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2016f). *Personer misstänkta för brott. Slutlig statistik för 2015*. Sveriges officiella statistik. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2016g). *Rättsväsendets förutsättningar att personupplära brott. Förändringar sedan 2006*. Rapport 2016:23. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2016h). *Lagförda personer i befolkningen 2000–2014. En studie av andelen lagförda bland kvinnor, män, i olika åldersgrupper och för några utvalda brott*. Kortanalys 3/2016. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2016i). *Användningen av bötesstraff. Omfattning, utveckling och möjliga förklaringar*. Kortanalys 4/2016. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.